

TESIS DOCTORALS I DE LLICENCIATURA

Tesis
doctorals
i de
licenciatura

*La mortalitat al Baix Llobregat en un
període de crisi: segle XVII. X. GUAL*
*La natalitat al Baix Llobregat en un període
de crisi: segle XVII. C. MILLAS*

Data: 15 d'octubre de 1996

Centre: Universitat de Barcelona

Tribunal: President: Ernest Belenguer i Cebrià

Vocal: Jaume Dantí i Riu

Secretari: Valentí Gual i Vilà

Director: Jaume Dantí i Riu

Qualificació: Excel·lents per unanimitat.

INTRODUCCIÓ

Les presents tesines de llicenciatura són part d'un projecte molt més ampli que té com a objectiu estudiar el capteniment de la població del Baix Llobregat a l'època moderna. Heus ací dues investigacions elaborades conjuntament i que són part d'aquest ambiciós projecte. La demografia històrica presenta dues formes complementàries d'emprendre l'anàlisi de la població: el seu estudi en un moment concret (censos, recomptes, foratges...), i l'estudi del seu moviment en el temps (sacramentaris). Tenint en compte que l'objectiu principal d'ambdues tesines és l'evolució de la variable en qüestió al llarg del segle XVII, les fonts documentals d'aquestes investigacions han estat els llibres d'òbits i de baptismes dels arxius parroquials del Baix Llobregat. A partir de la informació recopilada d'aquests sacramentaris, ambdós estudis s'han estructurat entres grans blocs: una introducció de caire metodològic i historiogràfic, una breu contextualització històrica i geogràfica sobre el segle XVII a la nostra comarca i una anàlisi acurada i exhaustiva de la mortalitat i natalitat al Baix Llobregat. Aquesta anàlisi profunda intenta presentar i deduir la tendència general dels òbits i dels baptismes tant en l'àmbit local com en el comarcal. L'estudi ofereix aquí l'evolució anual, decennal i mensual de les dues variables a totes les parròquies de les quals es conserven dades del segle XVII; tanmateix;

s'hi desenvolupen altres aspectes interessants des del punt de vista sociodemogràfic, com poden ser: les causes de la mort, les fluctuacions de la mortalitat, els naixements il·legítims o els baptismes d'urgència.

HIPÒTESIS

Quant a l'evolució dels naixements, s'ha pretès comprovar si la tendència general, assenyalada per Jordi Nadal per al conjunt del Principat de Catalunya, de mínims localitzats en els anys 1650-1652, amb tendència a l'estancament fins a final del sis-cents, es correspon amb la corba de naixements marcada per al Baix Llobregat, o si bé aquesta tendència s'assembla al *trend* observat al Vallès Oriental per Jaume Dantí: en el primer terç de segle, tendència al descens, mentre que de 1630 a 1658, inflexió a l'alça que culmina en els primers anys del segle XVIII. Era important comprovar si aquesta natalitat augmenta considerablement en el darrer quart de segle, fet que confirmaria, per a la comarca, la suposada represa enunciada per Pierre Vilar per a tot Catalunya. Hom pretenia trobar un buit de natalitat en el decenni 1660-1669, si els efectes de les tres desgràcies de la mort (pesta, fam i guerra) influïren quantitativament en el Baix Llobregat. En relació amb l'estacionalitat, calia observar si apareixia un màxim de natalicis localitzat en el primer trimestre de l'any, concretament en els mesos febrer-març i al'estació hivernal, tal com Valentí Gual documenta recentment per a les comarques de la Conca, l'Alt Gaià i la Plataforma Segarrenca, que correspondria a les concepcions posteriors a la Setmana Santa, és a dir, un cop acabat el període de la Quaresma, trobant-se la màxima concepció en el mes de maig, el mes de los amores, que diu Vicente Pérez Moreda. En aquest sentit, el mes menys favorable a la natalitat podria ser juliol, tal com observa el mateix V. Gual, als mateixos llocs citats anteriorment, que correspondrien a les concepcions de

setembre-octubre. Així mateix, s'intenta analitzar i comparar amb altres estudis, la taxa d'il·legitimitat de cada parròquia, extrapolant els resultats a l'àmbit comarcal i observant si es mantenen dintre dels nivells que V. Gual situa, al llarg de l'edat moderna, per a la Conca de Barberà —menys d'un 1%. Quelcom semblant es faria amb els parts múltiples i amb els batejats d'urgència.

En relació amb l'evolució de la mortalitat, es pretén comprovar si aquesta tendència podria mostrar, per al Baix Llobregat, les tres grans fases assenyalades per J. Dantí al Vallès Oriental: creixement de la mortalitat des de 1606 fins a 1654, davallada conseqüent (provocada pel buit demogràfic) en 1655-1674 i nou augment de les defuncions, constant, fins a final de segle. És important observar si trobaríem un augment significatiu de la mortalitat en els decennis 1640-1649 i 1650-1659, com a conseqüència de les desgràcies de la mort —pesta, fam i guerra— i i un descens en el període 1660-1669. També cal constatar se es produïa un increment del òbits en els decennis finals del segle, ja sia per crisis de subsistències (plagues de llagosta, males collites...) o per fer efectes dels aixecaments populars, documentats a la comarca per J. Dantí, Ezequiel Gort o M. Rosa Bondia i Conxita Solans.

Quant a l'estacionalitat, és versemblant pensar que les dades obtingudes mostrin uns màxims localitzats en els darrers mesos d'estiu i inicis de la tardor, per als albat (com postula Pierre Goubert), i dos màxims situats en els mesos tardostivals i a l'hivern per als cossos (facilitat de contagi de malalties epidemològiques en el període estival i preponderància de les malalties pulmonars i respiratòries a l'època hivernal —com afirma V. Pérez Moreda—). Això no obstant, cal veure si es trobava que cap estació de l'any concentrés de forma espectacular els decessos de cossos, com observa V. Gual per a la Conca, la Plataforma Segarrenca i l'Alt Gaià, quedant força concentrada aquesta evolució mensual. Els mínims es podrien localitzar en els mesos de juny i juliol, per als cossos, seguint Gual, mentre que per als albat, l'època menys favorable a la mort seria maig i juny.

Es pensava de fer, a més a més, un estudi profund i acurat de les fluctuacions de mortalitat que afectaren el nostre territori. Intentaríem de conèixer el tipus de crisi, la seva incidència o la seva periodicitat, així com les parròquies més afectades, i comprovar si al Baix Llobregat es donen els anys de crisi assenyalats per altres autors com J. Dantí, V. Pérez Moreda o José A. Salas Ausens. I per fi, de manera puntual, s'incidiria en la causa expressada de la mort, establint na classificació per tipologies, a partir de les anotacions —sovint poc científiques— i més classificació per tipologies, a partir de les anotacions —sovint poc científiques i més simptomatològiques que casuais— que realitzaven els diferents rectors.

CONCLUSIONS

Les conclusions de les tesines donen resposta a les hi pòtesis plantejades inicialment. No solucionen, però, algunes de les incògnites generals de l'evolució de la població de la comarca, encara que permeten fer una evolució de la natalitat i de la mortalitat al llarg del període estudiat.

En relació amb la natalitat, cal esmentar que la tendència secular de la comarca evoluciona en dos trams —confirmat parcialment J. Dantí—, un primer tram, en els primers vint anys de segle, marcat per una davallada progressiva del nivell de baptismes, i una segona fase que es dibuixarà un creixement sostingut fins a final de segle, que es farà més evident en el darrer decenni de la centúria.

No s'ha notat especialment, a la comarca el període crític, mentre que en els pobles petits no es dona aquesta davallada dels natalicis. Els períodes de deu anys que destaquen en el nombre de baptismes se situen a finals de segle, 1680-1689 i, sobretot, 1690-1699, mentre que la dècada menys favorable és 1610-1619. En relació amb l'estacionalitat es confirmen les hi pòtesis anunciades: màxims hivernals de baptismes en els mesos de gener, febrer i març, que corresponen a les concepcions de l'estiu, corresponent a les concepcions tardorenques de setembre-octubre, coincidint amb els períodes de màxima activitat agrícola, en relació amb els cerela i la vinya.

El nivell d'il·legitimitat obtingut se situa per sobre l'1%, concretament l'1,18%, resultat superior al percentatge que obté V. Gual per a la Conca, però molt lluny de les xifres obtingudes per a Madrid —6,5% de fills il·legítims— o per a San Pablo, Saragossa —8% d'il·legítims.

La ràtio de masculinitat és de 105, mentre que la relació de bessonades és d'1 per cada 129 parts simples i el percentatge de primsenyats és del 0,66%.

Pel que fa a l'evolució de la mortalitat per al Baix Llobregat, aquesta variable presenta els alts i baixos característics de la demografia de l'antic règim. Aquests pics recurrents de la mortalitat demostren l'existència de períodes de crisi molt propers entre si, que, al llarg del segle, no deixen de manifestar-se quasi mai. Això no obstant, ens hem atrevit a establir tres grans trams de llarga durada d'acord amb la tendència marcada per les mitjanes mòbils de tretze anys.

Un primer període de creixement molt suau —gairebé estancat— fins a mitjan segle; una segona etapa de forta caiguda de la tendència que arribaria fins a 1665; i un tercer període de creixement sostingut de la mortalitat, que es fa més evident en els darrers anys de segle.

En cicles més curts, compresos a les fases anteriors i basant-nos en les mitjanes mòbils de set anys, observem una tènue davallada en els primers anys de la centúria que, a partir de 1607-1608 canvia de tendència cap a una estabilitat relativa, amb alts i baixos lleus del nombre de defuncions. Aquesta estabilització es trenca als voltants de 1627 per iniciar un fort increment d'aquests òbits fins a arribar a 1636, quan de nou davalla la tendència. Des de 1641-1645 fins a 1654-1655 constatem un intens augment de la mortalitat que es manifesta, principalment, en els anys 1651-1653. En el fort decreixement del segon període, destaquem una primera fase de caiguda sostinguda els dos primers anys, que s'accelera fins a arribar al mínim nivell d'òbits anotats en el conjunt de la comarca: 1664-1665. A partir d'aquesta data la tendència s'inverteix a l'alça. En el darrer terç del segle, el creixement contemplarà tres trams diferenciats: un intens increment progressiu fins a 1673-1674; una estabilització i descens de la recuperació—amb pics recurrents— fins a 1689-1690; i un darrer període, fins a l'entrada dels segle XVIII, d'agut creixement, quan s'aconsegueix el nivell màxim de defuncions al Baix Llobregat.

Per decennis, podem observar que es corroboren els tres trams marcats en l'evolució de la mortalitat al llarg del segle. Això no obstant, el fet que les mitjanes mòbils de tretze anys no reflecteixen gràficament els primers i darrers anys de mil siscents, fa que no es percebi la davallada dels òbits que es produeixen en el decenni 1600-1609. Els quatre decennis posteriors marquen la tendència de creixement apuntada amb anterioritat, però sense arribar al volum dels primers anys de la centúria. El decenni 1660-1669 presenta els nivells mínims de mortalitat del segle, mentre que els decennis 1680-1689 i 1690-1699 marquen els nivells màxims. Quant a l'estacionalitat comarcal, en relació amb els adults, els mesos amb més descensos són els grups de desembre-gener i agost-setembre.

Creiem que en el primer cas, les condicions meteorològiques de l'hivern provoquen l'agudització de les malalties broncopulmonars. És curiós de ressaltar que els mesos de mortalitat mínima són juny i juliol, especialment.

Pel que fa als albat, el període agost-setembre marca els màxims de decessos de la població infantil, més propera sempre al contagi de malalties, i uns mesos de mínim d'òbits al maig-juny.

De l'estudi de les crisis de mortalitat es desprèn que al llarg del segle XVII es troben freqüents increments de les defuncions —només en dinou anys no hi ha documentada cap crisi— com a conseqüència de crisis d'origen epidèmic, de substàncies o d'ambdues alhora. L'ur presència ve determinada per les condicions de morbiditat que es derivaren del seu marc físic i la seva relació amb l'entorn rural. Al mateix temps, les pèrdues ocasionades per aquesta sobremortalitat presenten una considerable desigualtat segons la cronologia, la naturalesa, l'abast i la intensitat de la crisi.

Volem recordar les tres grans crisis generals que es donen al Baix Llobregat: 1652 —amb intensitat 12,75 i afectant 9 parròquies—, 1684 —d'intensitat mitjana 6,78 i afectant 11 poblacions— i 1631 —amb una intensitat de 5,45 i afectant 7 pobles.

D'altra banda, quant a les causes de la mort, hem enregistrat 1.096 partides, un 6,5% del total, on consta expressada la causa de defunció. Val la pena destacar l'alt percentatge de morts violentes consignades —145 casos, que representen el 17,7% de les *causa mortis* anotades— la qual cosa ens documenta el bandolerisme i la conflictivitat social que diversos autors han destacat per al segle XVII.